

ملا محمد کاظم آخوند خراسانی

آخوند خراسانی، مَلَّاحَمَدَ کَاطِم (۱۲۵۵-۱۳۲۹ ق/۱۸۳۹-۱۹۱۱ م)، فقیه اصولی و مرجع تقلید شیعه و رهبر سیاسی عصر مشروطیت است.

فهرست مندرجات

- ۱ - محل تولد
 - ۲ - تحصیل
 - ۲.۱ - اساتید
 - ۳ - تدریس
 - ۳.۱ - شرکتکنندگان درس
 - ۴ - رهبر سیاسی
 - ۵ - جنبش مشروطه
 - ۵.۱ - یادداشت مشترک
 - ۵.۲ - سفر به ایران
 - ۶ - وفات
 - ۷ - کفایة الاصول
 - ۸ - شاگردان
 - ۹ - آثار
 - ۱۰ - فهرست منابع
 - ۱۱ - منبع
- محل تولد

وی کوچکترین پسر ملاحسین واعظ هراتی بود.
ملاحسین در مشهد ساکن شده بود و محکام در همانجا زاده شد و علوم مقدماتی را فراگرفت و ازدواج کرد.

تحصیل

در ۱۲۷۷ ق/۱۸۶۰ م مشهد را به سوی سبزوار ترک کرد.
در آنجا، چند ماهی در نزد حاج ملاهادی سبزواری (د ۱۲۸۹ ق/۱۸۷۲ م) فلسفه خواند.
سپس به تهران سفر کرد و نزد ملاحسین خوبی و نیز میرزا ابوالحسن جلوه (د ۱۳۱۴ ق/۱۸۹۶ م) به تحصیل فلسفه ادامه داد.
در ۱۲۷۹ ق/۱۸۶۲ م راهی نجف شد و تا زمان درگذشت شیخ مرتضی انصاری (د ۱۲۸۱ ق/۱۸۶۴ م) یعنی مدت ۲ سال و چند ماه، از درس فقه و اصول او استفاده کرد.

← اساتید

پس از وفات انصاری در محضر میرزا محمد حسن شیرازی (د ۱۳۱۲ ق/۱۸۹۴ م) به تعلم فقه و اصول پرداخت.
از درس استادان دیگری مانند سید علی شوشتری (د ۱۲۸۳ ق/۱۸۶۶ م)، شیخ راضی نجفی (د ۱۲۹۰ ق/۱۸۷۳ م) و سید مهدی قزوینی (د ۱۳۰۰ ق/۱۸۸۳ م) نیز بهره گرفت.

تدریس

در ۱۲۹۱ ق/۱۸۷۴ م که میرزای شیرازی از نجف به سامره رفت و در آنجا به تدریس پرداخت، آخوند نیز مانند بسیاری از شاگردان استاد مدتی در سامره ماندگار شد، اما پس از چندی، به توصیه میرزا، به نجف بازگشت و کار تدریس را آغاز کرد.

میرزای شیرازی آخوند را به **فصل** می‌ستود و طلاب را به استفاده از درس او **تشویق** می‌کرد. پس از درگذشت میرزا حوزة سامره از رونق افتاد و همه نظرها بار دیگر به سوی **حوزة نجف** و **زعیم** آن معطوف شد. آخوند خراسانی به عنوان جانشین میرزای شیرازی و بزرگترین مرجع تقلید عالم شیعه مشخص گردید.

← شرکت‌کنندگان درس

علما و طلاب از همه نقاط جهان تشیع به سوی نجف روی آوردند و در مجلس درس او شرکت کردند. به ویژه تعداد شرکت‌کنندگان در درس اصول او به قدری زیاد بود که تا آن زمان مانند آن شنیده نشده بود. این تعداد را در آخرین دوره درسی اصول آخوند، از ۲۰۰ تا ۲،۲۰۰ تن گفته‌اند که بنابر اقوال گوناگون، بیش از ۱۰۰ یا ۴۰۰ تن از ایشان **مجتهد** مسلم بوده‌اند.

رهبر سیاسی

آخوند در عین **اشتغال** دائم به کارهای علمی و تربیت طلاب و اداره حوزة‌ای که در حال **رونق** روزافزون بود، رویدادهای سیاسی **ایران** را نیز با **دقت** دنبال می‌کرد. نشانه‌هایی حاکی از ابراز مخالفت وی با اخذ وام توسط مظفرالدین شاه از روسیه تزاری و تلاشهای او در راه روشن ساختن **ذهن** مردم نسبت به پیامدهای این گونه اقدامات وجود دارد.

اما **شهرت** آخوند به عنوان رهبر سیاسی از دوران فعالیت شدید وی در جنبش مشروطیت آغاز شد. آخوند به همراه ۲ تن از مجتهدان بزرگ معاصر خویش، **میرزا حسین تهرانی** و **شیخ عبدالله مازندرانی**، با ارسال نامه‌ها و تلگرامها برای رهبران دینی و سیاسی در داخل **کشور** و **نشر** اعلامیه‌های روشنگر در رأس رهبران جنبش قرار گرفت. **علامه میرزا محمد حسین نایینی** نیز در این راه به او یاری می‌رساند و از جمله طی کتابی تحت عنوان تنبیه الامه و تنزیه المله کوشید نظام مشروطه را از دیدگاه **شریعت توجیه** و اعتراضات علمای **مخالف** مشروطیت را رد کند. آخوند خراسانی خود تقریبی بر این کتاب نوشته و ضمن آن «مأخوذ بودن اصول مشروطیت را از شریعت محکم» اعلام کرده است.

جنبش مشروطه

آخوند و یاران همراش به نظام مشروطه به عنوان وسیله‌ای برای **تحدید ظلم** می‌نگریستند و شرکت در جنبش مشروطیت را بر همه **مسلمانان واجب** می‌شمردند. وقتی محمدعلی شاه به سلطنت رسید (۱۳۲۵ق/۱۹۰۷م)، آخوند اندرزنامه‌ای برای او فرستاد و او را به رعایت موازین **شرع** و **عدالت** و کوشش در راه **تأمین استقلال** کشور دعوت کرد، اما محمدعلی شاه که علی‌رغم تظاهرش به همراهی با مشروطه قصد **حکومت** به **شیوه استبداد** را داشت، سرانجام کار را به بمباران مجلس گشاند. آنگاه آخوند به نبرد خویش برضد وی شدت بخشید.

او حتی کوشید از نیروی ایرانیان آزادیخواهی که در استانبول ساکن بودند، برای تقویت نبرد با خودکامگی محمدعلی شاه استفاده کند. همچنین وقتی آگاه شد که محمدعلی شاه قصد دارد با گرو گذاردن **جوهرات** سلطنتی از دولت روسیه وامی دریافت کند، طی تلگرامی برای «انجمن سعادت ایرانیان» که توسط گروهی از ایرانیان آزادیخواه در استانبول تشکیل یافته بود، از آنان خواست «به توسط سفراء و جراید رسمیه دول معظمه» رسماً اعلام دارند که به موجب اصل ۲۴ و ۲۵ «نظامنامه اساسی» دولت ایران حق هیچ‌گونه معاهده و استقرای بدون امضای پارلمان ندارد و نیز جوهرات موجود در **خزانة** تهران متعلق به ملت ایران است و هرگاه وامی به محمدعلی شاه داده شود، **ملت** آن را معتبر نخواهد شمرد و در برابر آن مسئولیتی نخواهد داشت.

پس از آن آخوند طی اعلامیه‌ای که میرزا حسین تهرانی و شیخ عبدالله مازندرانی نیز آن را **امضا** کردند، از مردم ایران خواست که از پرداختن مالیات به مأموران محمدعلی شاه خودداری کنند و در **سرنگون** ساختن حکومت او بکوشند.

این ۳ تن، همچنین طی اعلامیه‌ای، از انقلابیون مسلمان قفقاز، تقلیس و مناطق دیگر خواستند که به کمک انقلابیون **تیریز** بشتابند و به استبداد قاجار به پایان دهند.

← یلداشت مشترک

اسناد وزارت خارجه انگلستان حاکی از آن است که دولتهای روس و انگلیس در این دوران با یکدیگر **توافق** کرده بودند که به منظور **آرام** ساختن مردم، شاه را به **قبول** نوعی مشروطیت صوری وادارند و از سوی دیگر، همه تلاش خود را برای دور ساختن علمای دینی از منازل فعالیت سیاسی به کار برند. از این رو ۲ دولت طی یک **یلداشت** مشترک از آخوند و سایر رهبران مشروطهخواه مقیم **عراق** خواستند که فعالیت سیاسی خویش را متوقف کنند و رهبران گروههای مشروطهخواه داخل کشور را به میانروی فرا خوانند.

در این یلداشت همچنین آمده بود که پایان بخشیدن به فعالیتهای سیاسی به سود خود مجتهدان خواهد بود. علما به اشاره تهدید آوری که در این یلداشت بود، وقعی ننهاندند و به ویژه آخوند همچنان آشتی‌ناپذیر باقی ماند. از این تاریخ در رسانه‌های گروهی انگلستان مطالبی شدیداً خصمانه بر **ضد** آخوند انتشار یافت.

← سفر به ایران

در همین ایام علمای نجف تحت رهبری آخوند تصمیم گرفتند به منظور کسب آگاهی بیشتر از کیفیت نبرد مشروطهخواهان ایران و شرایط کار و نیز رهبری مشروطهخواهان از نزدیک، دستمجمعی به ایران سفر کنند، اما وقتی به **کرمان** رسیدند آگاهی یافتند که نیروهای سپهسالار تنکابنی و سردار اسعد بختیاری تهران را اشغال کرده و محمدعلی شاه را از پادشاهی برکنار ساختند.

پس از آن سران سیاسی جنبش بر بی‌اعتنایی خود نسبت به **مذهب** و روحانیون افزودند. در نتیجه، گروهی از علمای مخالف مشروطه، از جمله آقا سید کاظم یزدی که شرکت در این **جنبش** را **حرام** شمرده بودند. به نگویش علمای مشروطهخواه پرداختند.

آخوند از عملکرد سران سیاسی مشروطیت به شدت انتقاد کرد، اما همچنان به **دفاع** از **اصل** مشروطیت ادامه داد.

وفات

سرانجام به منظور کسب آگاهی از نزدیک و جلوگیری از کج رویها، تصمیم گرفت به همراه جمعی دیگر از علما به ایران سفر کند، اما ناگهان در نجف درگذشت. **مرگ** او طبیعی تلقی نشد و این که عمال انگلستان او را **مسموم** ساخته‌اند محتمل می‌نماید. ۱۴ ماه پیش از آن، شیخ عبدالله مازندرانی به مناسبتی اعلام داشته بود که زندگی او و آخوند آماج **تهدید** گشته است. آخوند شب چهارشنبه ۲۱ **ذی‌حجه** سال ۱۳۳۹ ه. ق، درگذشت و جنازه‌اش را در مقبره **میرزای رشتی**، در دالان سلطانی **صحن حضرت امیر** (علیه‌السلام) به خاک سپردند.

کفایة‌الاصول

آخوند خراسانی به سبب **تبحر** و نوآوریهایش در فن اصول، شهرت علمی عظیمی کسب کرده است. مهمترین اثر او، کفایة‌الاصول، کتب درسی طلاب در پایین دوره سطح است که غالباً پایه کار مدرسان خارج اصول می‌گردد. بیش از ۱۰۰ تن مجتهد بر این کتاب حاشیه نگاشته‌اند.

شاگردان

از شاگردان بلند آوازه آخوند، **میرزا ابوالحسن مشکینی**، **شیخ محمدحسین کاشف‌الغطاء**، **شیخ محمد جواد بلاغی**، **آقاضیاءالدین عراقی**، **آقا شیخ محمدعلی شاه‌آبادی**، **سیدمحسن امین عاملی**، **آقاسیدابوالحسن اصفهانی**، **حاج‌آقا حسین قمی**، **سیدمحمدتقی خوانساری**، **سیدعبدالحسین حجت**، **سیدحسن مدرس**، **شیخ محمدحسین اصفهانی (کمپانی)**، **سیدصدرالدین صدر**، **حاج‌آقا حسین بروجردی**، **سیدعبدالله بهبهانی**، **سیدعبدالهادی شیرازی**، **سیدمحسن حکیم**، **سیدمحمد شاهرودی** و **آقابزرگ تهرانی** را می‌توان نام برد.

آثار

از **آثار** مهم آخوند کتب و رسائل زیر شهرت بیشتری یافته‌اند:
کفایة‌الاصول، تعلیقه علی المکاسب، ثر الفوائد فی شرح الفرائد، الفوائد الفقهیه و الاصولیه، تکمله التبصره، شرح تکمله التبصره، الاجتهاد و التقليد، کتب فی الوقف.

فهرست منابع

- (۱) آقابزرگ، هدیه الرازی الی المجدد الشیرازی، تهران، میقت، ۱۴۰۳ق، ص ۱۴۵.
- (۲) محسن امین، اعیان الشیعه، بیروت، دارالتعارف، ۱۴۰۳ق، ۹/۵-۶.
- (۳) ایرانیکا.
- (۴) مهدی یامداد، تاریخ رجال ایران، تهران، زوار، ۱۳۴۷-۱۳۵۳ش، ۴/۱.
- (۵) عبدالهادی حابری، تشیع و مشروطیت در ایران، تهران، امیرکبیر، ۱۳۶۰ش، ص ۱۵۵-۱۶۰ و صفحات دیگر.
- (۶) دانشنامه ایران و اسلام.
- (۷) خیرالدین زرکلی، الاعلام، بیروت، ۱۹۶۹م، ۷/۲۳۴.
- (۸) احمد کسروی، تاریخ مشروطیت ایران، امیرکبیر، ۱۳۵۶ش، ص ۷۳۰.
- (۹) عبدالحسین کفایی، مرگی در نور، زندگانی آخوند خراسانی، تهران، زوار، ۱۳۵۹ش، جم.
- (۱۰) محمدعلی مدرس، ریحانه‌الادب، تبریز، ۱۳۴۶ش، ۴۱-۱/۴۲.
- (۱۱) محمدحسین نایینی، تنبیه الامة و تنزیه المله، تهران، ۱۳۳۴ش، جم.
- (۱۲) محمدحسن نجفی قوچانی، سیاحت شرق، تهران، امیرکبیر، ۱۳۶۲ش، ص ۴۷۴، ۴۷۶.

منبع

دانشنامه بزرگ اسلامی، مرکز دائرة المعارف اسلامی، برگرفته از مقاله «آخوند ملامحمدکاظم خراسانی»، ج ۱، ص ۱۰۹.
زیارتگاه‌های عراق، محمد مهدی فقیه بحر العلوم، مقاله «آخوند خراسانی»، ج ۱، ص ۶۴.

رده‌های این صفحه: [تراجم](#) | [علمای شیعه](#) | [علمای قرن چهاردهم](#) | [علمای قرن سیزدهم](#) | [مراجع تقلید](#)